

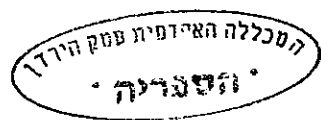
בצפון אפריקה

יובל שנים

1943-1993

3 יולי 1993 / 21/7

כתבה וערכה: רחל כהן
עיצוב שער: מימי ניצן

בהוצאת המרכז לתרבות ולחינוך
ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל

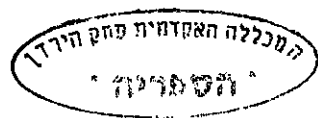
69966

חוברת זו נכתבה לרגל יובל תנועתנו ולמען חברי תנועתנו. לזכור ולהזכיר כמה תמרורים בדרכנו ההוחרנית והמעשית, לחזור אל ה"למה" וה"איך" עלינו ארצה.

כמו כן גם למען בנינו ובנותינו ובניהם, ללמדם, שלא במקרה הם נולדו כאן. שכל הנראה טבעי היום: לחיות בארץ-ישראל, להקים בה משק, עסק, משפחה, לצאת למילואים, לא היה טבעי לגבי הוריהם.

כדברי חבר שכתב לי לאחרונה:

"הלוואי וכנס זה יהיה יותר מאשר שירת הברבור של תקופה גדולה.
"הלוואי וזה יסמן מידה כלשהי של Renaissance לאווירה ולערכים מהכנים והיפים ביותר של תקופה, שאולי לא עברה, כפי שנדמה.
"הלוואי וזה יהיה יותר מפגישת רעים ונוסטלגיה. זקוקים לאיזו רוח פרצים בימינו..."

לידתה ושנותיה הראשונות של התנועה

אני רוצה להביע את תודתי לכל מי שתרום לכתיבה ולהוצאה לאור של חוברת זאת, ובראש וראשונה לחברי התנועה הרבים, שסייעו לי באיסוף החומר, בדיוק העובדות והפרטים. בחוברת מסופרים מעשים גדולים, שנעשו על-ידי אנשים רבים, ואם רק חלקם מוזכרים בשמותיהם, אל נא ייפגעו אחרים.

תודתי נתונה גם לד"ר רן כוחן, יו"ר המרכז לתרבות ולחינוך בהסתדרות, שנטל לידי את הבאת החוברת לדפוס ותרם לי רבות מנסיונו ומידיעתו.

דחל כהן

מעגן-מיכאל, מאי 1993

לפני חמישים שנה הכריזו כעשרים צעירים על הקמת תנועת "צעירי ציון". היה זה ב-14 ביולי 1943 תאריך ההכרזה לא היה מקרי. אמנם לא כבשו שום "בסטיליה", אך זאת הייתה הצהרת על שלילת הגולד על פתיחת דרך חדשה בקרב יהדות צפון אפריקה. לאמיתו של דבר התנועה הייתה כבר בהתארגנות בזמ הכיבוש הגרמני. המייסדים המתונו לתאריך היסטורי כדי להדיע קבל עם ועדה: "אנחנו כאן, הצטרפו אלנו".

הרגע ההיסטורי האמיתי היה בתוח"מ של פסח באותה השנה¹, במסיבת החג, שערכו תלמידי כיתו השיעורים לעברית של נחום ירושלמי². המסיבת התקיימה בבית מרחץ, שהיה שייך לשני יהודים. א נשבעו שבעה חברים, שאם ייצאו בשלום מהכיבוש הגרמני, יקימו תנועת נוער ציונית, שפניה לעליו לארץ-ישראל³. ראוי לציין, שזאת התנועה הציונית היחידה שקמה והתארגנה מתוך משטר הכיבוש הנאצי בזמן מלחמת העולם השנייה. ואכן שוחררה תוניס ב-7.5.1943 (ביום ו', ב' באייר תש"ג) וחדשינו לאחר מכן קמה התנועה.

כדי להבין את תהליך הקמת תנועת "צעירי ציון", יש לסקור שני מרכיבים, שצירופם הביא ללידתה: צו העיתים והנוף האנושי של ראשוני התנועה.

ביום א', 8.11.1942 שוחררה אלג'יר מעול ממשלת וישי ע"י כוחות בנות הברית בעזרת המחתר הצרפתי, ובעקבות אלג'יר הבירה שוחררה כל אלג'יריה⁴.

למחרת, ב-9.11.1942, נחתו כבר מטוסים ודאונים גרמניים בשדה התעופה אל עוינה (El Aouina) לי תוניס.

בין ה-13 ל-14 בנובמבר, טנקים וחיילים גרמניים תפסו עמדות והסתובבו ברתובות תוניס העיר. הכיבוש הגרמני בתוניסיה, שנמשך שישה חודשים, היכה את היהודים בתדהמה. מעצר בני ערובה, הטל קנסות כבדים על הקהילה, החרמות רכוש, לקיחת יהודים מגיל 18 עד 45 למחנות עבודת כפיו חטיפתם ברחובות ובבתים לאותה מטרה, כל אלה היו גזירות, שהוטלו על-ידי הגרמנים, והיהודים חשו אותן לאכזריות ביותר. הייתה הרגשה של השפלה עמוקה, של ביזוי האדם היהודי ושל תוסר מוצא. ע רקע זה צמחה ההכרה שאם התולי היא הגולה. על כן יש ללכת בדרך אחרת, חדשה: אתה יהודי, את רוצה להתגאות ביהדותך, ישנו רק מקום אחד, ציון, ארץ-ישראל.

1. י"ט בניסן תש"ג, 24.4.1943.

2. נחום ירושלמי הגיע מארץ-ישראל לתוניס ב-1938 ולימד עברית מודרנית. היקף פעילותו הגיע לעשר כיתות עם מאה תלמידים מחולקים לפי רמות. הוא גם ארגן עונגי שבת בעלי תכמת אמנותית ויהודית עשירה. נ. ירושלמי קיבל את משכורתו מהקהילה.

3. השבעה היו: ינאל אלעל ("קציר"), נר שמלא (שחר), אחיו, ויקטור שמלא (דן אפרת), דוד עטל (אריאל אילת), אנדרה-דרה בלישע ז"ל, אברהם צרפתי (פתח), שלמה חי ברדע (ברד), שלושת האחרונים מ"הגדה" המוכר בהמשך.

צעירים שהקימו את התנועה?

המרכזי התגבש מבין חלמידי נתום ירושלים. הם למדו עברית וגם שמעו אצלו על הישוב דאל, וכך החלו לאהוב את הארץ דרך שיריה ותיאור נופיה. אליהם הצטרפו בוגרי תנועות צופים שעזבו מזמן את תנועותיהם דלות התוכן, אחרי גירוש הגרמנים מתוניסיה חיפשו צעירים אלה, מהם גם למדו עברית אצל ירושלמי, תשובה לבעיות קיומיות, והפכו באופן טבעי לחלק מהגרעין כל סוגי הגוּעֵר היו מיוצגים בקבוצת הראשונים: תלמידי תיכון, פועלים צעירים, נוער בורגני או גני, אנשי "חארה" (היא שכונת היהודים בתוניס), שלמדו לחכיר את בני גילם ממוצא חברתי מתנות העבדה של הגרמנים.

זבולט, שחובילה את המחלק של הקמת התנועה הייתה דדה בלישע ז"ל (Audre Dede Bellicha), יד הקרן הקיימת לישראל¹. הוא הנתיל להברי התנועה אח שיטת הלימוד העצמי של הגודד: חבר ל נושא שחוקצה לו, אחרי שהוא החכונן על יסוד תומר שמצא בספריה הציבוריח בעיר, ואתרי התקיים דיון כללי.

ם "צעירי ציון"? תברי התנועה פנו לנחום ירושלמי ושאלו בעצתו. ירושלמי, יליד רוסיה, זכר ול תנועות נוער משם, והציע את השם, שהתקבל יפה על דעת ראשוני התנועה: "צעירים" שתיהן מלים מלאות משמעות. והם לא היו מדעים למשמעות הפוליטית המקופלת בשם זה².

קשה למייסדים לצקת בתנועה דפוסי פעולה, המאפיינים כל חנועה נוער. הייתה הנהלה של חברים; היא כונתה בֶּה-דֶה, B.D., כלומר Bureau Directeur; היו שתי שכבות גיל, הבוגרים ם. כל שכבה הייתה מחולקת לקבוצות בעלות כינוי סמלי: "הרצל", "בן יהודה", "טרוםפלדור", "בלפור", "אחד העם"³. הקבוצות נפגשו פעם בשבוע, ולמדו את תולדות עם ישראל, תולדות העליות לארץ, ההסתדרות (תברי התנועה היו בקיאים בהבדל בין האיגוד המקצועי לתברת , למדו על מוסדות העזרה ההדדית), ההגנה. חברי החנועה היו חייבים ללמוד עברית. אתת בשבת אחרי הצהריים, התקיים "עונג שבת"⁴ לפני קהל רחב: שרו שירים עבריים, הציגו מערכונים כן ציוני או יהודי ורקדו הורה. בסיום כל מפגש המוני כזה, הזמינו את הנוער להצטרף לשורות והודיעו, שאפשר למגוש את חברי התנועה במפגש היומי הקבוע, ב-Midi au Passage⁵, "בשעה שתים עשרה בצהריים בפסג", שהיה צומת באיזור היהודי. בשבתות, כשלא עונג שבת, עסקו בהכנת ה"עונג" הבא.

¹ הקרן הקיימת לישראל, ארגון שהתקיים בשנים 1937-1942. חבריו היו בעיקר תלמידים ובוני הגימנסיה חית. מטרתם הייתה כפולה: לימוד יהדות ויציונות מתוך מגמה לבסס זהות ותודעה יהודית חדשה ולא לשם עליית, ף תרומות למען הקרן הקיימת.

² נת "צעירי ציון" ברוסיה הייתה מפלגה סוציאליסטית מתונה, היא נוסדה ב-1904, והתפלגה ב-1920, ו"צעירי ציון" פלו הימני. נחום ירושלמי נמנה על מייסדי המפלגה.

³ עת במרוקו, שנוסדה רק ב-1947, שמות הקבוצות היו "בית אורח", "בית השיטה", (על שם הקיבוצים שם עשו את תם חברי הגרעין הראשון), "דפנה", "מנרה".

ביום ראשון, שהיה יום חופשה מבית-הספר, יצאו ברגל לטיול בתיק הטבע מהבוקר, ובמשך היום למד על נושא כלשהו, למדו ושרו שירים עבריים, רקדו הורה, אכלו יחד ארוחת צהריים וחזרו בערב הביתו לעיתים קבועות היה מתקיים טיול מדריכים, ואז תכנית היום כללה אימון בקפ"פ (קרב פנים אל פנים בהדרכת השליחים). לקבוצת המדריכים היו פגישות מיוחדות, ובהן ניתנה העשרה רעיונית כדי שיוכל להדריך את חניכיהם. מכל המתואר לעיל אפשר להבין, שחברי התנועה נפגשו כמה פעמים בשבוי בפעולות מגוונות, ששלטו בהן העברית, החווי הארץ-ישראלי והחכנה לעלייה. כך התגבשו אמונה חזקו בצדקת הדרך, גאוה יהודית וליכוד חברתי.

מייסדי התנועה ותבריה הראשונים הרגישו מן ההתחלה, שיש לפתוח את השורות ולהפוך לתנועה המונית. הם רצו לקלוט בתוכם את כל סוגי הנוער. עשיית נפשות בקרב הנוער היהודי ב"חארה" הייתה משנתה של התנועה. הם קראו לזה "לכבוש את הגיטו", וסיסמתם הייתה: מהתלמודיסט לקומוניסט באופן מתוכנן קיימו מפגשים עם הצעירים בשכונותיהם, בתי-כנסת או בכיתות ב"ס, הזמינו אותן לפעולות הרגילות של התנועה, לראות ולנסות, למכש של Midi au Passage, לעונגי השבת.

בישיבות ההנהלה ובפגישות המדריכים התגבשו אט אט היסודות הרעיוניים של התנועה, שעשו אותן כל כך שונה מתנועות נוער אחרות, בעבר ובהווה, והם מסבירים את התנופה המהירה של התנועה בקרב הנוער היהודי.

תנועת "צעירי ציון" הייתה תנועה מגשימה. תבר תנועה היה חייב לעלות ארצה (ומועד עלייתו נקבע ע" התנועה!). מי שלא היה מסוגל לעזוב בית, משפחה או לימודים, הוציא את עצמו ממנה. הדיבר הראשו (מעשרת הדיברות של חבר תנועה) היה: "תִּהְיֶה עִקְבֵי עִם עִצְמָךְ". להיחזק עקבי עם עצמך, משמע לעלו לארץ, ובנושא זה לא היו פשרות.

מה תמיה דרכם של חברי התנועה בארץ אחרי עלייתם, דבר זה לא היה ברור בחורשים הראשונים שי התארגנות החנועה. ההגדרה לקיבוץ באה מאוחר יותר. בחחילה אמרו: בארץ צריך להקים חברה צודקו בלי פערים סוציאליים.

כבר הוזכרה מרכזיותו של לימוד השפה העברית, והיו דרכים רבות לרכישת השפת, נוסף לשיעורי הרגילים. שיחות המדריכים התנהלו בעברית, לכן, מי שלא ידע את השפה, הרגיש את עצמו תלונ מהדיון, וחיה מעוניין ביותר להתקדם כדי להגיע לרמה נאותה. היו חברים, שגזרו על עצמם מרצון שנו עברית ביום: דיברו ביניהם בליל. משונה של צרפתית ועברית במידות שונות על-פי הידע. כאשר נוסדו ההכשרה השנייה, הייתה חובה לדבר עברית בזמן הארוחות. מי ששכת את עצמו, קיבל מכת אגרוף בכת מהיושב מימינו, כחזכורת ואזהרה. כאשר הגיעה להכשרה חברה חדשה, והיא עדיין לא ידעה עבריה נאלצה לשבת כאילמת, עד שלמדה לגמגמם משהו בעברית. אחד הספרים, ששימש בסיס להתקדמו אישית בעברית, היה הספרון על "חנצ'ה ופרומקה", שהגיע לחנועה עבור השליחים יגאל ואפרים⁶.

מרכז התנועה היה בעיר הבירה תוניס, אבל מהר מאד חכרזו ראשוני התנועה, שהם רוצים להיות תנועה כלל חוניסאית ובהמשך צפון אפריקאית. נוסף לשליחת מדריכים לערי השדה, לאלג'יריה ולמרוקו, נוצרו

המפגש עם השליחים

הזיקה לארץ הלכה והעמיקה הודות למגע עם אנשי ארץ-ישראל ממש. עוד לפני בוא השליחים, שהגיעו באוקטובר 1943, נפגשו חברי התנועה עם חיילים ארץ-ישראליים, שלחמו בפלוגות הארץ-ישראליות שבצבא הבריטי, והגיעו לתוניסיה בקיץ '43. החברים פגשו אותם בסביבת בית הכנסת הגדול בתוניס, והיו מבטים איתם עד מאוחר בלילה. התיילים סיפרו על הארץ, ולימדו שירים עבריים.

זכורה במיוחד השפעתם של שני הצנחנים, מן גאלני¹¹. הם שמחו למגוש את חברי "צעירי ציון" שלא משו מהם, שמעו מפיחם וביקשו עוד לשמוע על הארץ. בין ואלו סיפרו גם על הקיבוץ בכלל, ולא ניסו לכוון את "צעירי ציון" לתנועת "השומר הצעיר" דווקא.

אחד כך, ב-17 באוקטובר 1943, הגיעו שלושה שליחים מטעם הסוכנות היהודית והמוסד לעלייה ב': יגאל כהן ז"ל, אפרים פרידמן (בן חיים) ונפתלי בר גיורא יבל"א. יגאל ואפרים היו חברי קיבוץ בית-אורן, נפתלי היה חבר שדה אליהו. את דרכם מהארץ לתוניס עשו שלושה במדי חיילים בריטיים מארץ-ישראל. אחרי פשיטת המדים נותרו הם ללא תעודות כלשהן. אפרים ויגאל שלטו בצרפתית, נפתלי לא ידע את השפה. לאחר זמן מה הלשינו עליהם אצל השלטונות הצרפתיים, שחיפשו אחריהם. אי לכך אפרים ויגאל החליטו לנסות עוד להישאר בתוניס או לעבור לאלג'יר. לעומתם נאלץ נפתלי לעזוב ולעבור ללוב. הסוכנות הטילה עליהם משימה מיוחדת: הקמת "החלוץ האחד", כלומר תנועה חלוצית כללית ולא מוגדרת לשום זרם קיבוצי. רעיון זה לא התקבל על רעת ראשי התנועה. יגאל ואפרים, שכינויים אז היה אורי ואהוד, מצאו בתוניס תנועה צעירה, תוססת ומורגשת בטוח. עם בואם הוטבע חותם תזק ביותר על פעילות התנועה, תנופתה והתפרסותה.

הם הקימו סמינר מדריכים, école de cadres. שהתקיים בבי"ס של "אליאנס", וכך נוצרה עתודה של מדריכים חדשים, שאחדים מהם נשלחו לערי השדה.

הם השביעו את חברי התנועה ל"הגנה", כל אחר בנפרד. הם אימנו את מדריכי התנועה בקפ"פ ואימנו חברים נבחרים באימוני נשק (חברים אלה שימשו אחר-כך מדריכי נשק לקבוצות נבחרות).

הודות להם לבש רעיון ההגשמה העצמית צורה מעשית: הם פעלו להקמת ההכשרה הראשונה ונתנו את הדחיפה העיקרית לייסוד הגרעין הראשון.

סים ארגוניים, שביטאו את אופייה הצפון אפריקאי של התנועה: בכל שנה התקיימה ועידת לרוב בתוניס, שם דנו על בעיות כלליות ואחרי הוועידה התקיימו סמינר צפון אפריקאי ומחנה תף.

פיים המהפכני הגיעו לפעמים חברי התנועה לויכוחים ולחיכוכים עם שומרי מסורת אדוקים, ולם לא היווחה הרת מכשול להצטרפות לתנועה. בהיותם פתוחים לכל שכבות העם, הבינו ננועה, שחדת היא עניין של אמונה אישית. ועוד יוזכר אלו מאמצים הושקעו בארץ כדי לקלוט שהכשרו היתה עבורם חשובה ביותר.

חום ההשקפה המהפכנית יש לציין מספר סממנים חיצוניים, שהיו תנאי כדי להתקבל כחברה בתנועה: לבוש פשוט (לגבי בנות איסור להתאפר ואיסור לנעול נעלי עקב), איסור לעשן. ומה שר הצטרפו צעירות וצעירים, שהיו רגילים לסגנון אחר? בענייני לבוש והתנהגות עליהם היה מיד. עניין העישון היה מורכב יותר: קצבו למעשן זמן מסוים, ואם אחרי המועד שנקבע לו עדיין א' מצא את עצמו מחוץ לשורות התנועה. ההנמקה לכך הייתה פשוטה: "התיים בארץ קשים י'ך להתכונן כבר היום לחיים אלה על-ידי מבחנים קטנים יום-יומיים. אם אתה לא מסוגל לעשן, לא תהיה מסוגל להחזיק מעמד בארץ, בקיבוץ". ועוד סממן חביב: בטיולי יום ראשון היה נשות קיבוץ בארוחת הצהריים. "לעשות קיבוץ" פירושו לרכו את כל המאכלים, שהובאו מהבית חברים, ואחר כך לבחור כל מה שחפץ הלב. בזה ראו הגשמה של "השוויון הקיבוצי", והמנהג הזה כעיות של פערים כלכליים בין החברים.

יים פרק זה של היסודות הרעיוניים של התנועה בכמה אמרות כנף וסיסמאות, שביטאו קו "הנה עקבי עם עצמך", "אם תרצו אין זו אגדה", "צדק צדק תרדוף", "אם אין אני לי – מי לי?", נשמע, "כי שבע יפול חלוץ וקם".

ביטוי שגור בפי החברים: לעשות "נה-נה-סה" (b.d.c. או bourrage de crane) לחבר, שהתלבט צטרף לתנועה, כלומר לשותה אתו שיחת שכנוע "לוחצת", והייתה נימה של אירוניה עצמית יה. האידיאולוגיה של התנועה צמחה בהדרגה תוך חשיבה עצמית. בד בבד נקבעו גם הדפוסים ס, שבוגרי חנועות הצופים היו אמונים עליהם.

תנועה ומפעליה

ה הסוחר והמגשים של התנועה הצעירה מראשיח ימיה חוביל אותה לעשייה רבת תחומים. התנועה יינה בהרגשת אחריות כלפי הנוער היהודי; ברצונה לחזור לכל שכבותיו ולדול במספר חבריה שלחה כיום-שליחים לערי שדה בתוניסיה¹², וב-1947 שלחה חבר למרוקו. חברי התנועה מתוניס, שלמדו יברסיטה באלג'יר, השפיעו על חברי התנועה שם, שישלחו גם הם שליחים להקים סניף של "צעירי בערי אלג'יריה.

1 שני הוא מפעל ההכשרות. הכשרה ראשונה הייתה בבג'אווה (Béjaoua). ומנתה חמישה חברים. ל מספר המועמדים, עברו כולם לחוות "הנשיר סולטנה" (Henchir Sultana) ב-1944. באלג'יריה חוות הכשרה (Rovigo) וב"ריבה" (Rivet) ב-1946, ולצרפת בחוות "מומברדון" (Mombardon) : הכשרה מרכזית לתנועות "דרור" מארצות דוברות צרפתית, נשלחו החברים אחרי 1948.

ח היתה מפעל נוסף, שחברי "צעירי ציון" היו ראשוני הפעילים בה. הם התאמנו ורכשו נשק. מעניין קצת על הרכישות הראשונות. אמו של אחד מחברי התנועה ניהלה חווה תקלאית, ואצלה עברו ים גרמניים, שהסתירו נשק לפני שנשבו. כאשר הרגישו, שהבריטים מתקרבים, ושמתיימת דרכם לים גרמניים, הם מכרו לבנה של בעלת החווה, רן קריאף (קריב), אקדחים ורובים ואפילו תת-מקלע

התנועה גם נשאו בתפקידים בכירים בהגנה: בינואר 1947 ארגן אפריים פרידמן (בן חיים) מחנה בין-ארצי ראשון בצפון אפריקה והשתתפו בו שלושה חברי תנועה מתוניסיה, שלושה מאלג'יריה צעירים ממרוקו ולאחר הקודם מונו השמונה כמפקדים ואחראיים לעלייה בשוכם לארצותיהם.

ל רביעי הוא ההעפלה. בין 1944-1948 היו הגבלות על העלייה, והתנועה זכתה למעט מאד יפיקאטים (היתרי עלייה), כי הם היו קודש לפליטים מאירופה. לכן ניסו תברים אחדים לפרוץ נתיב ז דרך לוב ומצרים ונכשלו, ואחד מהם אפילו נאסר על ידי השלטונות הצרפתיים, והוחזר לתוניס. אשר הוחלט במוסדות בארץ, שיש לפתוח בהעפלה מחופי צפון אפריקה, חברי "צעירי ציון" משלוש צוח יחד עם חברי "שארל נטר" ממרוקו היוו את המסגרת הפעילה עליה נשען "חמוסד לעליה ב". קיבלו את המועמדים במתנה העלייה, דאגו למזונם המועט, לבטחונם, להכנתם לעלייה על האונייה. נשאו על כתפיהם את ליווי העולים למקום ההפלגה והעלאתם על האונייה¹³.

הם נשלחו לבג'אווה (Beja), סוסה (Sousse), טבס (Gabes), צמאקס (Sfax), לדבה (Djerba).

האונייה הבלתי לטאלית הראשונה הייתה "יהודה הלוי", שהגיעה לחיפה ב-31.5.1947.

13 שנייה היתה "שיבת ציון", שהגיעה ב-28.7.1947.

גולת הכותרת במפעלי התנועה היא שליתת הגרעין הראשון ביוני 1944. פחות משנה אחרי התנועה, קבעה ההנהגה את שלושת החברים, שיעלו; וקשה היום לזכור למי היה משקל מכריע בהו הזאת, אם לראשי התנועה או לשליחים אפרים ויגאל. השלושה הם יצחק אברהמי ואברהם צו שלמדו באוניברסיטה באלג'יר, ורחל חברתו של אברהם. השניים היו בחורים "מבוגרים", היו בתנועה היתה מוגבלת, ושלושתם ביחד היוו נציגות נכבדה, הן בעיני חברי התנועה והציבור ה בתוניס, והן לגבי אנשי ארץ-ישראל והקיבוץ המאוחד. התנועה קיבלה כמחווה מיוחדת סרטיפיקאטים מהפדרציה הציונית באלג'יר ע"ת עשרים וחמישה סרטיפיקאטים, שהיו בידה פליטים מאירופה, שישבו שם. הם הגיעו לחיפה ב-29 ביוני 1944.

עליית השלושה וחליכתם לקיבוץ בית-אורן היו כמו רוח גדולה בקרב התנועה. שלושה צעירים עולים תנועת, ללא הסכמת ההורים במקרה של החברה, בתקופה שעדיין לא הסתיימה המלחמה, זה היה כ נועז ומלהיב כאחד. באפריל 1945 עלו עוד ארבעה חברים מתוניס: בספטמבר הצטרפו שלושה ה מאלג'יר ובנובמבר 1945 בא הגרעין הגדול, שמנה קרוב לעשרים וחמישה חברים וחברים, ובי צעירים ממרוקו, שלא היו דווקא חברי "צעירי ציון".

נועה בתוניסיה בשנים 1945-1961

הגיע לתנועה בתוניסיה השלישי מהארץ, כלב קסטל (חבר נצר סירני) ובכינוי עמוס, תו נמשכה הפעילות החנועית המקיפה.

האופיינים לתנועה לא השתנו במשך השנים: הייחה פעילות ענפה לא רק בסניפים עצמם, אלא יפריה רחבה, בקרב סטודנטים על-ידי הרצאות ודיונים, ברובע ה"חארה", שם קיימו שיעורי אסיפות, מסיבות וגם פעילות בקרב נשי "ויצ"ו הצעירה".

הוציאה עלון פנימי "להגשמה", ובמרוצת הזמן שינו אח שמו ל"נתיבנו". בתחילה היו האמצעים צ שחדפסו את החומר בתוניס, ואת העלון עצמו שכפלו באלג'יר, כי רק שם הייתה מכונת

גם הוציאה לאור חומר הדרכה בצרפתית. זאת הייתה הוצאה לאור של הספרייה על-שם ללטון. הם פרסמו גם חומר מקורי וגם חומר מחורגם:

Realisations en Palestine, Dede Bellic¹⁴.

Haloutzim de Vars

Classe et nation, B. Boroc

ה התנועה במלוא היקפה, היו לה עשרה סניפים: תוניס, לה גולט, חמאם ליף, לאריאנה, נאבל, סוסה, צפאקס, מוקנין, גאבס.

(Tunis, La Goulette, Hammam Lif, L'Ariana, Nabeul, Beja, Sousse, Sfax, Moknine,)

בתוניס היה הגדול ביותר, והקיף מאה עד מאה ועשרים חברים. בשאר הסניפים היו בין שלושים ס חברים בכל אחד. השנים 1957 ו-1959 היו שנים של תנופה מספרית. אך היו שנים של שפל, 19.

1 תנדויות קטנות קבועות: מדי שנה נחלשו הסניפים בסתיו ובחורף בגלל תחילת שנת הלימודים, קור והגשמים. מיד אחרי מסיבת חנוכה, שהייתה מסיבה גדולה לא רק לחברי התנועה אלא גם ז מוזמנים, שוב נרשמה עלייה מספרית, שנמשכה עד פסת והקיץ, וחוזר חלילה.

הצטרפו חברי "צעירי ציון" לתנועת "דרור" העולמית אחרי דיון במוסדות התנועה. מתחילתה התנועה קשורה לקיבוץ המאוחד, לכן היה טבעי ש"צעירי ציון" ירצו לחיות חלק מתנועת הנוער ת של הקיבוץ המאוחד.

בות העסיקה בעיית הדת והכשרות את החנועה, את קיבוץ רגבים ואת ועדת חוץ-לארץ של המאוחד. בגרעין הראשון בבית השיטה היה מטבח כשר עבור המעוניינים. באשר החליטו חברי על קיבוץ עצמאי, קיבוץ רגבים, הם יצאו לכפר סבא כפלוגה עצמאית, שם המתינו לחקצאת

קרקע להתיישבות. בכפר סבא הצטרפו אליהם קבוצת חברים יוצאי איטליה, שעשו את הכשרתם קה לק בגבעת-ברנר. אז הוחלט באסיפת רגבים על קיום שני מטבחים. החלטה זאת גרמה לאכזבה גדו בתנועה.

היה גם נסיון של גרעין תנועתי דתי בקיבוץ אלונים, אך לנסיון הזה לא היה המשך או תוצאות כלשו חוץ מאכזבה.

במחצית 1947 היה ויכוח (בחליפת מכתבים) בין ראשי התנועה והשליחים ובין ועדת חוץ לארץ, שהצי להקים גרעין מרוקאי. הם טענו, שהחנועה היא צפון אפריקאית, הקיבוץ המאוחד דוגל במיזוג גלוי לק אין הצדקה לגרעין מרוקאי דווקא¹⁵.

עבודת ההזכרה הממושכת של ארבע שנים שחקה חלק מראשי התנועה, שנטו לאט לאט להשק אליטיסטי, וגדמה לסטייה מהיסודות הרעיוניים הדאשונים. בראשית אפריל 1948 הודיעו עשר ושמונה חברים, וביניהם רוב המדריכים, על ניתוקם מחשליחים, מהקיבוץ המאוחד ומ"דרור" ו הצטרפותם לתנועת "השומר הצעיר". הם טענו, שהתנועה אינה די מרקסיסטית-לניניסטית. זה הפי הזכור כמכה גדולה ביותר לחברים ולשליחים¹⁶. בסניף של תוניס נשאר בין עשרים לשלושים חברי לעומח זאח בשאר סניפי תוניסיה, גם באלג'יריה ובמרוקו, נשאר כולם נאמנים ל"דרור". שלא מדריכים, שהשתתפו בסמינר עולמי של "דרור" באיטליה, חזרו לתוניס; גויס מיד שליח מהאו אברהם צרפתי מקיבוץ רגבים, ורק אחרי שנה חזר הסניף בתוניס להיקפו המלא ולמרכזיותו בתנועה.

התנועה לא פעלה בחלל ריק: מאורעות היסטוריים ופוליטיים, כמו מלחמת השחרור, הקמת מדי ישראל, התעצמות הלאומיות הערבית, עצמאות תוניסיה וניחוקה מצרפח פעלו על הציבוריות היהוד ועל החנועה. אחרי מלחמת העולם השנייה העדיפו חלק מהיהודים לשכות את עידן הגזירות; ב מלחמת השחרור הייתה הזדהות גדולה עם הישוב, אך היהודים לא עלו. רק ב-1955 החל זרם העל לארץ, 600 עולים לחדש¹⁷ וב-1956 1000 עולים לתחדש.

ב-1957, אחרי חכרות עצמאות תוניסיה שנה קודם לכן, רוב תנועות הנוער מצמצמות או מפסיקות פעילותן, נותרות רק "דרור" ו"השומר הצעיר". גם ב"דרור" חלק מהסניפים בערי השדה מחחטלים ע נסיעת היהודים לעיר הבירה, תוניס, או לצרפת. היהודים מקבלים מכחי אכזבה מהארץ, חס מקשי לטיפורי היורדים וחולמים על התבססות כלכלית בצרפת¹⁸. יחד עם זה דווקא בתקופה קשה זו מו חוג של "דידי הקיבוץ המאוחד": אלה יהודים מבוגרים, מכובדים, חלקם גם עשירים, שמוכנים לע לתנועה.

ביולי 1961 מתרשמים "אירועי ביזרת". ביזרת (Bizerte), עיר נמל בצפון תוניסיה, נשאר בסיס צרפתי בהסכמת השלטונות התוניסאים גם אחרי חכרות העצמאות של תוניסיה ב-1956. ב-21 בי 1961 אחרי דרישת הממשלה התוניסאית לפנות את הבסיס, פורצים קרבות דמים בין הצבא החונני ובין הצבא הצרפתי. ליד ביזרת התקיימו מחנות קיץ של התנועות וביניהם של "דרור". כל חברי החנו חולצו משם בעזרת שליח בעל אזרחות זרה. אירועי ביזרת זיעזעו את הקהילה היהודית הקטנה תוניס, וגרמו לצמצום פעילות התנועה עד להפסקתה המותלטת בתחילת 1962.

ה באלג'יריה

נ'יריה צמחה על רקע שונה מאד מזה של תוניסיה ומרוקו, וגם אופייה התגבש בצורה יי אלג'יריה היו אזרחים צרפתיים מ-1870 בתוקף "צו קרמיה" (Cremieux); מעמד זה נתן ביטחון, שמאום לא יאונה להם, וגם העניק להם גאוות על היותם בני התרבות הצרפתית. זאת העולם השנייה היו ביטויים של אנטטישמיות מודרנית, ומולם קמו ארגונים נגד ומזחרת יהודית להגנה עצמית. חוקי ממשל וישי (Vichy) ספחו על פני היהודים, וחזיקו זם השואא של החתבוללות. אחרי ביטול גזירות אלה, וביניהן התגבלה על מספר היהודים באוניברסיטאות (Numerus clausus), שפגעה בנוער היהודי והשפילה אותו, ואחרי החזרת וקפו, חזרו רוב היהודים לשלוות חיייהם כיהודים צרפתים, כבימים ימימה. רק קומץ של ז לא היו מוכנים לשוב למצב האידילי שלפני המלחמה, וחיפשו דרך, שתפצה אותם על זה על תהיותיהם.

ז שלוש תנועות מאורגנות:

ם יהודים צרפתיים" (ה- E.I.F.), הגדולה והמאורגנת מבין התנועות. בעלת אופי מסורתי, לציונות, אך לא יותר מזה.

ר, שנחלשה אחרי המלחמה, כי חלק מחבריה עברו לתנועה השלישית.

היהודי", ה- C.J.J., Cercle de la Jeunesse Juive, שמטרתו הייתה פעילות ספורטיווית ויהודי במועדון "ג'או גרא" (המוזכר בפרק קודם), שסיים את תפקידו אחרי התפוררות חברי ק' מה- C.J.J. לא היו מוכנים, כאמור, להסתפק בפעילות ספורטיווית, ואתם יצרו קשר "צעירי ציון" מתונים, שבאו ללמוד באוניברסיטה באלג'יר. כך-קם והתארגן הסניף הראשון נח בתחילה עשרים חברים. הם קראו לעצמם "צעירי ציון: C.J.J.". הם החלו בפעילות נית רגילה על כל סממניה ודפוסייה: פגישה יומית בצהריים בכיכר הממשלה, פעילויות סניף תפות בעיתון התנועה בתוניס "להגשמה", פעילות בקהילה לגיוס יהודים ידועים לפעולה כה בתנועה.

יחים, שפעלו בתוניס, יגאל ואפרים, ביקרו לעיתים בסניף אלג'יר, עד שלבסוף "חילקו" שטח, ויגאל נשאר באלג'יר כדי לחזק את צוות המדריכים ולתת לסניף תיוגן ציוני וחלוצי

זלה לארץ חברה ראשונה מסניף אלג'יר, לורט סבאון (רות שחר מרגבים), ובאונייה, זוים", שני חברים נוספים מהסניף עולים אתה. זאת התחלת ההגשמה של התנועה

ות הכשרה בחוות "ריבה" (Rivet) לא רחוק מאלג'יר. הכשרה זאת לא הייתה רק מקום ת חקלאיות, אלא גם יעד לטיולי יום ראשון של הסניף באלג'יר: חברי הסניף באו לעבוד ר: התכשרה נסעו לסניף כדי להדריך בו. בזה יחודה הראשון של התנועה בהשוואה ניווית וימריהו התנועה התחילה בריגהו חבירה אל הנותנים להשגתה ב

משם עסקו בארגון ההגנה העצמית בערים רבות: אלג'יר, סטיף, קונסטנטין, בטנה, ביסקרה, אוראן, טמושנט, טלמסן, סידי-בל-עבאס, (Sctif, Alger Constantine, Bana, Biskra, Oran, Temouchent). פעילות זאת מאפיינת אף היא את התנועה באלג'יריה. (Tlemcen, Sidi Bel Abbas).

נעשית גם הבנה לפעילות מוגברת של חברי התנועה בארגון ההעפלה ב-1947. מקומה הגאוגרפי של אלג'יריה בין תוניסיה ובין מרוקו, מעמדה כמושבה צרפתית ולא כארץ חסות, הועידו אותה להיבחר כבסיס להעפלה מצפון אפריקה על-ידי המוסדות בארץ. וכאן משתקף ייחוד נוסף של חברי התנועה באלג'יריה: הם היו המועמדים הטבעיים לנשיאה בעול. יחד עם צעירים מתנועות נוער אחרות במרוקו, חברי "צעירי ציון" הבוגרים הקדישו את עצמם לשלושת מבצעי ההעפלה שכבר הוזכרו. כשהחלו להגיע לאלג'יר היהודים, ששמעו על אפשרויות העלייה החודשות, היה צורך לרכז אותם במחנות עלייה או במקומות שונים בעיר, להאכיל אותם, לארגן את סדר יומם, לעשות "אימוני עלייה" לאונייה. בכל אלה ובעצם ההפלגה עסקו חברי תנועה. השתתפות זאת בהעפלה העניקה להם גם גאווה עצמית וגם חרשה, שכבר עכשיו, בטרם עליתם, הם נוטלים חלק בגורל היישוב, בבניין הארץ.

במאי 1948 עם הכרזת העצמאות של מדינת ישראל, מארגנים חברי "דרור" באלג'יר מופע ענק בבית קולנוע מהחדד, ארוע שהדגיש את מרכזיות התנועה בחיי הקהילה. באותה שנה מאשרים ברדיו הממלכתי שעת שיזור יהודית בשבע, שבה העלו על נס את תחיית ישראל, מהפכת הצעיר היהודי בארצו ונושאים יהודיים רבים. שעת שיזור זאת לא הייתה פֵעולה תנועתית, כמוכן, אלא הוצאה לפועל על-ידי חבר תנועה.

מ-1948 ועד 1962, מועד בו עזבו אחרוני היהודים את אלג'יריה, עברה התנועה תמורות ותגודות רבות הן במספר הסניפים והן במספר החברים.

ב-1950 גרעין גרול של כשבעים חברי תנועה מאלג'יריה, הוא גרעין "בשן", יוצא להכשרה בצרפת ועולה ארצה בשתי קבוצות ב-1950 וב-1951. הם עושים את הכשרתם בגבעת-חיים, שהייתה נתונה אז במשבה הפילוג, ולבסוף מצטרפים לקיבוץ רעים.

בין השנים 1950-1959 התנועה מוציאה לאור עיתון משלה "במאבק", פעם בחודש.

מלחמת אלג'יריה בין הערבים לצרפתים פרצה בנובמבר 1954, והשפיעה על חיי היהודים ועל פעילות התנועה. אמנם התקיימו פעולות שגרתיות, אך הייתה אווירה של טרור, היה חרם כלכלי על סוחרים יהודים, היו רציחות. במחוז אלג'יר ממשיכים לפעול שלושה סניפים: אלג'יר, סטיף, בלידה. התנועה מקימה בית-ספר לעברית עבור המבוגרים, ששוקלים לעלות ארצה, ועוסקת בהדרכה להגנה עצמית. בוגרי התנועה מסיירים במחוז, ומנסים למצוא מועמדים לעלייה, משפחות ורוקים.

במחוז אוראן, לא החזיקו מעמד כל הסניפים בערים חשונות במשך שנות המלחמה. הסניף באוראן היה הגדול מכולם, היו בו שתי שכבות גיל ופריפריה של אוהדים. בוגר מסניף אלג'יר נשלח לשם, עובד בתמו כולו בכיסוי של מדרך תנועה ומארגן רשת של הגנה עצמית. גם הוא מבקר במקומות השונים ומאתר צעירים המוכנים לעלות נוכח הסכנה.

ב-1962 מסתיימת פעילות התנועה באלג'יריה אחרי עזיבת היהודים, רובם לצרפת ומיעוטם לישראל. חברי התנועה עולים ארצה עם הוריהם.

התנועה במרוקו

במרוקו הייתה תשתית ציונית מאורגנת: פדרציה ציונית, מערכת של שיעורי עברית, ארגוני נוער ציוני רבים: "שארל נטר", "קבוצת בני יהודה", "פלוגת טרומפלדור", "מגן דוד". בינואר 1945 הגיעו אפריקאים למרוקו, וקיימו במשך חודש ימים פעילות אינטנסיבית בקרב עשרות בני נוער מהארגונים השונים ביולי 1946 הוזמנו נדיה כהן ורדה בלישע לוועידת הפדרציה הציונית בקזבלנקה, ושם התבקשו על-יד "קבוצת בני יהודה" לשלוח מודריך מ"צעירי ציון" לעבודה חינוכית בקזה. בפברואר 1947 נסע לשו שלמה ברד, ובתחילה פעל בקרב אגודת "שארל נטר"¹⁹, אך כאשר נתגלעו חילוקי דעות רעיוניים בין ובינם, עזב את אכסנייתם, והקים סניף של "דרור" בקזה ("צעירי ציון" הצטרפו בינתיים לתנועת "דרור העולמית).

בתחילת אפריל 1948, לאחר הפילוג בתוניס, נשלחה נדיה כהן למלא את מקומו של שלמה, עד שהגיע שליחה מהארץ רחל כהן, אז חברת רגבים.

הסניף בקזבלנקה התפתח והוקמו סניפים נוספים במראכש ובפאס (Fez, Marrakech); היו גם נסיונו של הקמת סניפים בערים אחרות, דבר שהגיע למימושו עם שליחותו של משה רימון, חבר קיבוץ גינוסו בתקופתו חללו להתפתח סניפים בטנג'יר, פורט-ליאוטי, ספי, מזגן, אגדיר, מבאס (anger, Port Lyautey, Safi, Mazagan Agadir, Meknes).

התנועה במרוקו פעלה במו התנועה בתוניסיה: פגישות קבוצות, לימוד עברית, לימוד שירים, מסיבות שבת, טיולי יום ראשון ומחנות קיץ (הראשון שבהם ב-Camp Bouleau, בסביבת קזה, בקיץ 1949 המדריכים השתתפו בסמינרים, שאורגנו ע"י התנועה עבור שלוש הארצות בצפון אפריקה, ואחר נ בסמינרים בצרפת. עם הקמת המבון למדריכי הו"ל של הסוכנות היהודית בארץ, נשלחו מועמדי מתאימים להדרכה מהתנועה, והם חס שהיו את עמוד השדרה של הפעולה החינוכית במשך כל שנו פעילות התנועה. גם במרוקו היו חברי התנועה פעילים ביותר בארגון התגנה העצמית ובארגון קבוצו העלייה הבללית. במרוקו כמו בתוניסיה ובאלג'יריה, פעלה התנועה כתנועה המונית, וניסתה יחד עם להגיע לנוער המשכיל. כמו בשאר הארצות, העלייה לארץ הייתה המטרה בה"א הידיעה, וגם כאן הי קשה ביותר לתברות התנועה לשכנע את הוריהן במתן רשות לעלות במסגרת קבוצה. לפעמים ג לחברים היה קשה להתנתק מהמשפחה בהיותם תומכים חשובים בפרנסת המשפחה. אך הנערי והנערות עשו זאת, עזבו את הבית, והצטרפו לגרעיני התנועה. ב-1951 מנתה התנועה 320 חברים באוו הערים שהוזכרו לעיל. הפעילות של השליחים-המדריכים לא התנהלה תמיד על מי מנוחות. בקרב הציב היהודי המסורתי היה לתנועה דימוי אנטי-דתי, אנטי-סמכותי-משפחתי. אך דימוי שלילי זה לא עצר א הנוער.

מפקד בוקר בחמאט אונסט 1949-

בלת העצמאות במרוקו (2.3.1956), השתנו דרכי הפעילות. בהדרכת שליחי הארץ, שקיבלו מנחות מוועדת חו"ל של הקיבוץ המאוחד בתיאום מלא עם "המסגרת"², נלמדו דרכי הפעילות זית: בוטלו הפגישות במועדון מרכזי והאירועים החגיגיים. הפעילות התבצעה בחוליות קטנות זה תניכים; החוליות לא הלירו זו את זו, ונפגשו בבתי פרטיים בהסכמת ההורים. בתקופה זו נשיבות יתרה לאישיותו ולאופן פעולתו של המדריך, ולכן קיבלה הכנתם משנה חשיבות. כביטוי אים שב-1960 השתתפו ארבעים וחמישה מדריכים ממרוקו בוועדת מדריכים צפון אפריקאים.

יין את תרומתם של חברי התנועה לעבודת "המסגרת". כמו לפני 1956, נמשכה שליחת הגרעינים עדים לכך הם הגרעינים "אורנים", "קציר", "חזורע", "אגוז".

ז של תנועת "צעירי ציון" "דרור" ושאר התנועות החלוציות נפסקה בקיץ 1973 בפקדת ז" מטעמים בטחוניים אחרי עלייתם של רוב יחדי מרוקו.

סיכום

תנועת "צעירי ציון" קמה בתוניסיה כהתרסה נגד הכיבוש הנאצי וכביטוי לשלילת הגולה. רעיונותי כבשו בני נוער רבים בשלוש ארצות צפון אפריקה. לפחות שש מאות מחבריה הגשימו את הרעיון הציני ונקלטו בארץ, כמאתיים מהם במושבים ובקיבוצים.

התנועה הייתה תנועה חלוצית המונית ראשונה מבין שאר התנועות החלוציות ובה שמורה לה זכו מיוחדת במשפחה החלוצית.

ראשיה ראו את עצמם מופקדים לא רק על חינוך הנוער לציונות, לעלייה, להגשמה בקיבוץ, אלא גם ע נטילת תלק פעיל בחחומי עשייה רבים: בוגרי התנועה עסקו בהדרכת יחידים להגנה עצמית, סיון במרחבים העצומים של צפון אפריקה כדי לקרוא ליהודים לעלות, וגם סייעו בעלייה ובכל מבצעי החעפלה מחופי אלג'יריה ומרוקו.

רוב חברי התנועה בעלותם ארצה השתלבו במגזרים היוצרים של מדינת ישראל. הערכים, שקיבו בתנועה, נטעו בהם כוח להתמודד עם קשיי הארץ החדשה ולהשתרש בה. עד היום השים החברני נאמנות לערכי העבודה, יישוב הארץ והצדק החברתי אליהם חונכו.

מפת הסניפים שהוכרו בחובת

נרת, זה היה שמה של הרשת החשאית, שהוקמה על-ידי המוסד לתפקידים מיוחדים במרוקו עוד ב-1955, לקראת

ביבליוגרפיה

1. ארכיון "יד טבנקין", חטיבה 2, חו"ל, תוניסיה, מיכל 1, תיקים 1, 2, 4, 5, 6.
2. א"ט, חטיבה 2, חו"ל, אלג'יריה, מיכל 1, תיקים א/1, 2, 7.
3. אברהמי, יצחק "דרכי אמנציפציה: גודו הקק"ל, חוג סטודנטים ציוניים-סוציאליסטיים בתוניס בשנים 1937-1942", בקובץ מקדום ימים ג, חיפה, תש"ן-1990, עמ' 171-186.
4. אברהמי, חנה "ראשיתה של תנועת הנוער החלוצית בצפון אפריקה (1943-1948)", בקובץ שורשים במזרח א', יד טבנקין, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשמ"ז-1986, עמ' 191-240.
5. בנג'ו, דליה קורות התנועה החלוצית "דרור" במרוקו (1945-1960), חיבור לשם קבלת תואר מוסמך למדעי הרוח והחברה באוניברסיטת בן-גוריון, טבת תשמ"ז-דצמבר 1985.
6. בן חיים, אפרים "ההעפלה מצפון אפריקה: שלוש האוניות, 1947", בקובץ שורשים במזרח א', יד טבנקין, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשמ"ו-1986, עמ' 241-320.
7. ברד, שלמה "לתולדות התנועה הציונית בטוניסיה", יד טבנקין, תש"ם.
8. ברד, שלמה "שליחות ושליחים לארצות המזרח", שורשים במזרח א', יד טבנקין, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשמ"ו-1986, עמ' 145-189.
9. ברד, שלמה "שליחות ושליחים לארצות האסלאם 1948-1972", שורשים במזרח ג, יד טבנקין 1991, עמ' 65-11.
10. מלר, שמעון "דרור" ו"הנוער הבורוכובי" בארצות דוברות צרפתית, יד טבנקין, מגזי הארכיון/ עדויות ותעודות, תשמ"ו-1986.